

Xorijiy Mamlakatlarda Sport Turlarining Tashkil Etilishi

Abror Akbarjonovich Mamadaliyev

Respublika Olimpiya paralimpiya sport turlariga tayyorlash markazi direktori

Annotatsiya.

Aholi o'rtasida jismoniy tarbiya va sport ishlarini tashkil etishning yangi yo'nalishi "Sport hamma uchun" harakati bo'ldi. 1966-yilda Yevropa iqtisodiy hamjamiyati qoshidagi madaniy hamkorlik Kengashi uning tarkibiga kiruvchi mamlakatlarga ommaviy sport va turizmni rivojlantirish bo'yicha uzoq muddatli dasturlarni qabul qilishni tavsiya qildi. 1975-yilda "Sport hamma uchun" Yevropa Xartiyasi tasdiqlandi, unda davlat va nodavlat notijorat tashkilotlarining rekreativ jismoniy madaniyatni rivojlantirish bo'yicha faoliyati tartibi, shu jumladan yurish va yugurish, aerobika va sport gimnastikasi, suzish sport turlaridan eng oddiy ochiq musobaqalarni tashkil etish, chang'ida yurish, sayyohlik sayohatlari va ekskursiyalar va boshqalar tashkil etildi.

Kalit so'zlar. Sport hamma uchun, Kengash, Yevropa Xartiyasi, rekreativ, yurish va yugurish, aerobika va sport gimnastikasi, suzish.

Аннотация.

Новым направлением организации физкультурно-спортивной работы среди населения стало движение "Спорт для всех". В 1966 году Совет культурного сотрудничества при Европейском экономическом сообществе рекомендовал странам, входящим в его состав, принять долгосрочные программы развития массового спорта и туризма. В 1975 году была утверждена Европейская хартия "Спорт для всех", которая устанавливала порядок деятельности государственных и негосударственных организаций по развитию рекреационной физической культуры, включая организацию простейших открытых соревнований по ходьбе и бегу, аэробике и спортивной гимнастике, плаванию, лыжным гонкам, туристическим поездкам и экскурсиям и др.

Ключевые слова. Спорт для всех, Совет, Европейский Устав, отдых, ходьба и бег, аэробика и спортивная гимнастика, плавание.

Annotation.

A new direction for the organization of physical education and sports work among the population was the movement "Sport for everyone". In 1966, the council for cultural cooperation under the European Economic Community recommended that countries within it adopt long-term programs to promote mass sports and tourism. In 1975, the European Charter "Sport for all" was approved, which established the order of activities of state and non-governmental organizations for the development of recreational physical culture, including walking and running, aerobics and sports gymnastics, the organization of the simplest open competitions from swimming sports, skiing, tourist trips and excursions, etc.

Key words. Sport for all, council, European Charter, recreational, walking and running, aerobics and sports gymnastics, swimming.

Ko'pgina xorijiy mamlakatlarda ish haftasining qisqarishi natijasida "bo'sh vaqt sanoati" paydo bo'ldi. Lagerlar, sport pansionatlari va mehmonxonalar, kurort joylarida chang'i

osma dorlari, sun'iy konkida uchish maydonchalari, yopiq basseynlar qurilishi faollashdi. Dam olish, chang'i, suv osti, baliq ovlash, ov uskunolari, planerlar, motorli qayiqlar, baydarkalar va yaxtalar uchun sport anjomlarini ommaviy ishlab chiqarish foydali bo'ldi. Radio, kino va televidenie yordamida jismoniy tarbiya, sport hamda faol va ochiq havoda dam olish uchun ommaviy shart-sharoitlar yaratildi. Deyarli har doim G'arb mamlakatlarida yoshlarning bodibilding, 50-yillarda - mototsikl poygalari, 60-yillarda - halqalarni aylantirish va sakrash, 70-yillarda - skeyt, 80-yillarda- aerobika qad-qomatni shakllantirish va hokazolarga bo'lgan ishtiyoq ommalashgan.

AQShda esa hukumat o'z vaqtida - "Fuqarolarining sog'lig'ini tiklashga pul sarflashdan ko'ra ularning sog'ligini saqlash va mustahkamlashga harajat qilish yaxshiroqdir" degan xulosaga keldi.

Rivojlanishning barcha omillari, xususan, jismoniy tarbiyani ommalashtirish kabi muhim omil AQShda sport harakatining rivojlanishiga va uni ommaga targ'ib qilishga yordam berdi.

Ikkinchi jahon urushidan keyin jismoniy tarbiyaning rivojlanishi sotsializm tizimining shakllanishi va mustamlakachilikning qulashi bilan bog'liq sharoitlar bilan belgilandi. Dunyoning turli xil ijtimoiy tizimlari va davlatlarning guruhlariga bo'linishi jismoniy tarbiya va sportni rivojlantirishda uchta yo'nalish paydo bo'lishiga olib keldi: sotsializm mamlakatlarida, rivojlanayotgan va kapitalistik mamlakatlarda.

Sotsializm mamlakatlarida 40-yillarning oxiri va 50 - yillarning boshlarida jismoniy tarbiyaning rivojlanishi bir necha bosqichlarni boshdan kechirdi. Ushbu mamlakatlarda jismoniy tarbiya va sport qo'mitalari tashkil etildi. Ular jismoniy tarbiya va sportning holati va yanada rivojlanishi, jismoniy tarbiya tizimlarini takomillashtirish, fuqarolarning sog'lig'ini mustahkamlash uchun mas'ul edilar.

60-70-yillarda jismoniy tarbiya harakatida boshqaruvni demokratlashtirishga, jismoniy tarbiyaning ahamiyatini oshirishga yordam beradigan o'zgarishlar amalga oshirildi. Fuqarolarning jismoniy tarbiya bilan shug'ullanish huquqi Konstitutsiya va qonun hujjatlarida mustahkamlanadi. Jismoniy tarbiya harakatining moddiy bazasi mustahkamlandi va kengaytirildi, yirik sport inshootlari qurilishi boshlandi. Maxsus jismoniy tarbiya muassasalari, sport maktablari va maktab-internatlar tashkil etildi shu bilan birga ilmiy-tadqiqot ishlari boshlandi. Bularning barchasi jismoniy tarbiya harakatining ommaviy hodisaga aylanishiga va sportchilar mahoratining o'sishiga yordam berdi. Mamlakat fuqarolari orasida yirik xalqaro musobaqalar va Olimpiya o'yinlarining ko'plab g'oliblari yetishib chiqdi. Ko'p jihatdan ushbu mamlakatlarda jismoniy tarbiyaning muvaffaqiyatli rivojlanishi sport tashkilotlari faoliyatining xalqaro integratsiyasi hisobiga ta'minlandi, hamkorlik va tajriba almashish bo'yicha davlatlararo shartnomalar tuzildi, qo'shma ilmiy konferentsiyalar, trenerlar seminarlari va yirik sport tadbirlari o'tkazildi. Natijada, Hamdo'stlik parchalanib ketgandan so'ng uning tarkibiga kirgan va hozirda rivojlanishning boshqa yo'llarini tanlagan mamlakatlarda jismoniy tarbiya harakati yuqori darajaga ko'tarildi.

Kapitalistik mamlakatlarda ikkinchi jahon urushidan so'ng jismoniy tarbiyaning jamiyat hayotidagi rolini oshirgan omillar ta'siri saqlanib qoldi. Totalitar jismoniy tarbiya va sport tashkilotlari tarqatib yuborildi, havaskor sport harakati sezilarli darajada rivojlandi. Shu bilan birga, davlat tuzilmalari, monopoliyalar, siyosiy partiyalar, jamoat va mintaqaviy tashkilotlarning jismoniy madaniyatni tarqatish va undan o'z manfaatlari yo'lida foydalanish, shu jumladan ommaga mafkuraviy ta'sir o'tkazish vositasi sifatida aralashuvini kuchaytirish tendentsiyasi aniq namoyon bo'ldi. Ayniqsa, sovuq urush yillarida harbiy doiralarning sport tashkilotlari faoliyatiga ta'siri sezilarli darajada oshdi, sport urush, urush esa sport degan reaksion nazariyalar tarqaldi. Davlat idoralari tomonidan ta'lim muassasalarida jismoniy tarbiya va sportga ko'proq e'tibor qaratila boshlandi. Boshlang'ich va o'rta maktablarda jismoniy tarbiya majburiy fanga aylandi, unga haftasiga 2 dan 4 soatgacha, ba'zi mamlakatlarda

esa ko'proq vaqt ajratildi. Bundan tashqari, kundalik mashg'ulotlar, ayniqsa xususiy maktablar, har kuni suzish, o'yin va boshqa jismoniy mashqlarni o'z ichiga olgan. Barcha oliy o'quv yurtlarida jismoniy tarbiya kafedralari tashkil etildi, o'quv va sport ishlari uchun foydalaniladigan o'z sport bazalari qurildi. Talaba sportchilar turli xil imtiyozlar bilan ta'minlandi, bu esa universitet sportining rivojlanishini rag'batlantiradi, bu esa ta'lim muassasalariga katta daromad keltiradi.

Havaskor sportning rivojlanishida yangi tendentsiyalar ham paydo bo'ldi. Milliy sport federatsiyalari va kasaba uyushmalari, asosan Olimpiya sport turlari bo'yicha, davlat organlari va yirik savdo va sanoat firmalarini tashkiliy va moliyaviy qo'llab-quvvatlashni boshladilar. Bir qator mamlakatlarda havaskor Olimpiya sportini qo'llab-quvvatlash milliy jamg'armalari tashkil etildi, Olimpiya zaxiralarini tayyorlash bo'yicha maxsus o'quv markazlarini tashkil etish, musobaqalarga tayyorgarlik tizimini takomillashtirish, malakali trenerlar va rahbar kadrlarni tayyorlashni nazarda tutuvchi uzoq muddatli Olimpiya rivojlanish dasturlari amalga oshirilmoqda. Ilmiy va texnologik taraqqiyot yutuqlari sport ishlari amaliyotiga keng joriy etilmoqda. Bularning barchasi sport yutuqlari darajasini sezilarli darajada oshirdi. Shu bilan birga, havaskor sportni professionalashtirish va tijoratlashtirishga moyillik tobora sezilarli bo'lib bormoqda.

Aholi o'rtasida jismoniy tarbiya va sport ishlarini tashkil etishning yangi yo'nalishi "Sport hamma uchun" harakati bo'ldi. 1966-yilda Yevropa iqtisodiy hamjamiyati qoshidagi madaniy hamkorlik Kengashi uning tarkibiga kiruvchi mamlakatlarga ommaviy sport va turizmni rivojlantirish bo'yicha uzoq muddatli dasturlarni qabul qilishni tavsiya qildi. 1975-yilda "Sport hamma uchun" Yevropa Xartiyasi tasdiqlandi, unda davlat va nodavlat notijorat tashkilotlarining rekreativ jismoniy madaniyatni rivojlantirish bo'yicha faoliyati tartibi, shu jumladan yurish va yugurish, aerobika va sport gimnastikasi, suzish sport turlaridan eng oddiy ochiq musobaqalarni tashkil etish, chang'ida yurish, sayyohlik sayohatlari va ekskursiyalar va boshqalar tashkil etildi. Sanoat ishlab chiqarish firmalari aholining bunday tadbirlarga qiziqishini inobatga olgan holda tegishli sport anjomlari va jihozlari, kiyim-kechak va poyabzal ishlab chiqarishni yo'lga qo'yildi. Tabiiy bundan katta foyda olish maqsad qilib olingan edi. Mavjudligi va yaxshi targ'iboti tufayli kattalar va yoshlarning katta qismini jismoniy tarbiya va sog'lomlashtirish ishlarining uyushgan shakllariga jalb qilish mumkin bo'ldi.

Jismoniy tarbiya va sport faoliyatining an'anaviy yo'nalishlari-tadbirkorlik, ishchi va professional sport turlari yanada rivojlandi.

So'nggi yillarda tadbirkorlik sporti deyarli barcha sanoati rivojlangan mamlakatlarda tarqaldi, uni tashkil etish uchun milliy markazlarning tashkil etilishi xarakterli bo'ldi.

Ishchi sport tashkilotlari faoliyati ko'lami kengayib bordi. Avstriya, Italiya, Yaponiya va boshqa mamlakatlarda yangi ishchi sport uyushmalari tashkil etildi. Ishlaydigan sport tashkilotlari katta jismoniy tarbiya, sog'lomlashtirish va sport ishlarini olib boradi, yirik musobaqalarni tashkil qiladi va o'z faoliyati bilan ommaviy va katta sportning rivojlanishiga katta hissa qo'shadi.

Hozirgi kunda Professional sport tobora keng tarqalib bormoqda. XX asrning o'rtalaridan boshlab mashhur sport turlari va sport o'yinlari - futbol, xokkey, basketbol, boks, velosiped va boshqalar bo'yicha milliy ligalarni, professional sportga ixtisoslashgan yirik firmalar va monopoliyalarni yaratish bilan ajralib turadi. Professional sport orbitasida reklama ko'ngilochar biznesining bo'g'inlaridan biri sifatida sport tomoshalariga bo'lgan qiziqishdan foydalanadigan ommaviy axborot vositalari ishtirok etmoqda. So'nggi yillarda professional sportchilarning ishi qonun bilan tartibga solindi, ular mehnat huquqlari va kafolatlarini shartnomalar va shartnomalar, pensiya ta'minoti shaklida oladilar va hatto o'z kasaba uyushmalariga ega bo'ladilar. Ammo professional sport jismoniy tarbiya emas, balki bozor iqtisodiyoti qonunlariga ko'ra ko'proq rivojlanmoqda.

90-yillar amerikaliklar hayotiga taqlid jismoniy madaniyatini, ya'ni simulyatorni joriy etish bilan tavsiflanadi. Eng mashhurlari chang'i sportini taqlid qiladigan simulyatorlar, zinapoyada yugurish mashinasi, baydarka simulyatori va og'irlik simulyatorlari edi. Suzish, yugurish, yugurish mashg'ulotlari kamroq mashhur bo'ldi.

Amerika sportining zamonaviy tuzilishi to'rtta asosiy yo'nalishni o'z ichiga oladi:

- ta'lim muassasalarida sport (maktablar, kollejlari, universitetlar);
- dam olish sporti;
- havaskor sport turlari;
- professional sport.

Ta'lim muassasalarida sport-bu rasmiy akademik dastur orqali sport mahorati, taktikasi va bilimlarini o'rgatish. Bu odatda "Jismoniy tarbiya" tushunchasiga ishora qiladi.

Dam olish sporti - bu 20 millionga yaqin yosh amerikaliklarni o'z ichiga olgan ommaviy sport deb ataladigan zavq olish uchun uyushgan jismoniy faoliyat. Asosiy shakli klub sportidir.

Havaskor sport dasturlari odamlarni turli xil uyushmalar, uyushmalar, kasaba uyushmalari, masalan, milliy kollej sport assotsiatsiyasi (NKAA) doirasida raqobatbardosh sportga yo'naltiradi.

AQShda erishilayotgan eng yuqori yutuqlarning asosini havaskor sportining aynan kollej sporti tashkil etadi. XX asrning 90-yillari oxirida ko'plab yirik kollej va universitetlarning sport byudjetlari yiliga 3 dan 30 million dollargacha bo'lgan.

Kollej sportiga tijorat yonalishi bo'yicha ko'plab raqiblari bor edi, ayniqsa o'tgan asrning 80-yillarida, ammo kollej sportini professionalashtirish g'oyasi tobora kuchayib bormoqda. Professional sport asosan o'yin-kulgiga e'tibor qaratadigan tijorat tashkilotidir. U birinchi navbatda asosiy beysbol ligasi (GBL), Milliy futbol ligasi (NFL), milliy basketbol assotsiatsiyasi (NBA) va milliy xokkey ligasi (NHL) tomonidan asrs solingan. Litsenziyalangan liga mahsulotlarining aylanmasi taxminan 5 milliard AQSh dollarini tashkil etadi. Hozirda ushbu to'rtta ligada 100 dan ortiq professional klublar mavjud. 150-200 mingdan ortiq aholisi bo'lgan har bir shahar o'zining professional jamoasiga ega bo'lishni zarur deb hisoblanadi. Klublarning byudjetlari yuz millionlab dollarni tashkil etadi. NBAda barcha basketbolchilarning o'rtacha ish haqi yiliga 1 million dollardan oshadi.

Keng qamrovga ega eng yirik sport tashkiloti AQSh Olimpiya qo'mitasi (YUSOK) bo'lib, uning tarkibiga 40 dan ortiq milliy sport federatsiyalari, 10 dan ortiq milliy sport tashkilotlari, AQShning barcha 50 shtati Olimpiya tashkilotlari vakillari va boshqa sport tashkilotlari kiradi. AQSh Olimpiya tashkiloti uchta muhim funktsiyaga ega: sport tashkilotlari bosh Assambleyasi - Kongressning bir turi; o'z a'zolari uchun muayyan xizmat turlarini amalga oshiradigan uyushma; barcha biznes jihatlari bilan shug'ullanadigan sport biznes korporatsiyasi. Davlat Amerika sportining rivojlanishini bevosita moliyalashtirmaydi. Daromadlarning asosiy qismi firmalar, korporatsiyalar, jismoniy shaxslar uchun subsidiyalar, chiptalar va translyatsiya huquqlari va boshqa marketing dasturlaridan olinadigan daromadlardir.

Adabiyotlar

1. Berry R., Gould W., Standohar P. Labor relations in professional sports. Dover. Mass. Auburn House Pull. Co, 2013.
2. Riess S. The American sporting experience: a historical anthology of sport in America. N.Y.: Leisure Press, 2014.
3. "Quality physical education" Unesco 2015 Published by the UN educational scientific and cultural organization. Ms Nansy Mclenan and Mc Jannine Thompson.
4. "Sports law and policy in the European Union". Richard Parrish. Copyright 2013.

5. Алексеев С.В. Международное спортивное право. С. 487—497.
6. Соколов А.С. Роль и участие местных органов власти Германии и Франции в развитии физического воспитания и спорта. // Теория и практика физической культуры. 2010. №4. С. 45-49.
7. Пресняков М.В. Принцип свободы труда в профессиональном спорте // Трудовое право. 2010. № 8;